S. Antoljak, Milan Šufflay kao paleograf i diplomatičar, Arh. vjesn., god. 38 (1995) str. 133–148

Stjepan Antoljak

Zajčeva 31
Zagreb

MILAN ŠUFFLAY KAO PALEOGRAF I DIPLOMATIČAR

UDK 930.2–05 Šufflay, M.
929 Šufflay, M.

Izvorni znanstveni članak

U radu je prikazan ponajprije onaj dio djelovanja i života Milana Šufflaya, koji se odnosi na pomoćne povijesne znanosti, pa autor iscrpno prikazuje godine studija u Zagrebu i Beču, kao i poslove što ih je Šufflay obavljao zajedno s T. Smičiklasom na izdavanju Diplomatičkog zbornika, posebno rad u Budimpešti. Nadalje, donosi brojne detalje o imenovanju, radu i prestanku rada M. Šufflaya kao profesora pomoćnih povijesnih znanosti u Zagrebu te političke implikacije s tim povezane. Autor zatim analitički prikazuje gotovo sve radove M. Šufflaya s područja diplomatike, kronologije i latinske paleografije, nadalje odnose s Mađarima, posebice s L. Thallóczyjem te stajališta M. Šufflaya o problemu tzv. pacta conventa. Osim navedenoga, prikazuje i Šufflayev rad na izvorima za povijest Albanije.

U ovom radu nećemo govoriti o političkom aspektu ličnosti Milana Šufflaya, za kojega je još 1913. godine list *Hrvatski pokret* (ili *Pokret*), glasilo hrvatskih narodnjaka,[1] tvrdio da on i nije Hrvat.[2] Mađarski pak pisac Josip Bajza, napisao je povodom Šufflayeve smrti nekrolog u listu *Századok*[3] u kojem piše kako su ga Mađari, iako uvijek svjesni da je Šufflay bio srcem sin svoga naroda, smatrali i svojim te da je bio "najveći Mađar među Hrvatima i zato je bio i najveći Hrvat".[4] Isto

[1] *Hrvatski pokret*, Zagreb, 26. rujna 1913.

[2] Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), Rukopisna ostavština M. Šufflaya (dalje RO M. Šufflay), kut. 9.

[3] *Századok*, Budimpešta, travanj-lipanj 1931, br. 2.

[4] HDA, RO M. Šufflay, kut. 2, II/5, br. 2.

tako, manje ćemo govoriti o Šufflayu povjesničaru, balkanologu i albanologu – o tome su drugi već pisali. Zadržat ćemo se više na njegovoj plodnoj i svestranoj djelatnosti na polju paleografije i diplomatike.

Poslije završene osnovne škole i gimnazije upisao se Šufflay na Filozofski fakultet u Zagrebu. Iz njegovog indeksa vidljivo je da je 1897. godine uz predavanja Tade Smičiklasa, slušao i ona N. Nodila i G. Manojlovića.[5] Diplomirao je na Filozofskom fakultetu 1902. godine i bio promoviran u doktora filozofije, nakon što je obranio doktorsku disertaciju "Hrvatska i zadnja pregnuća Istočne imperije pod žezlom tri Komnena (1076–1150)", koja je tiskana u Zagrebu 1911. godine. Godine 1902. položio je i profesorski ispit iz historije i geografije. Na Šufflayevu molbu, profesor i tadašnji predsjednik JAZU Tade Smičiklas, 6. svibnja iste godine izdaje mu ovu pismenu izjavu: "Na Vašu molbu rado i s veseljem Vam svjedočim, da ste tečajem dvije godine izvanrednim uspjehom slušali kod mene paleografiju, diplomatiku i kronologiju, a kako sam u ime jugoslavenske akademije preuzeo sastaviti Codex diplomaticus XII–XV vijeka, uzeo sam Vas za pomagača. Vi ste u Zagrebu, Zadru, Splitu, Trogiru, Šibeniku, Hvaru prepisali i vjerno diplomatički opisali više od hiljadu listina. Vi ste kronologijski ispravili mnoge starije prepise, koje nađosmo spremljene, za ovaj posao u akademiji. Uvjeren sam, da ćete dostići velike i za nauku u opće i za našu domaću istoriju napose znatne rezultate, ako uzmognete nastaviti nauku, kojoj ste se dvije teoretične, a tri praktične godine s najboljim uspjehom posvetili." (Rad na djelu "Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae" započeo je F. Rački, a poslije njegove smrti posao je preuzeo T. Smičiklas, čiji je najbliži pomagač kasnije postao Šufflay.) Iste 1902. godine Šufflay se upisao na Bečko sveučilište kao izvanredni slušač. U I. semestru pohađao je i kolegij latinske paleografije kod profesora dr. Engelberta Mühlbachera te predavanja dr. Oswalda Redlicha "Die Privaturkunden" (privatne isprave). Kod dr. Alfonsa Dopscha pohađao je predavanja "Quellenkunde der Geschichte Österreich: Lektüre und Kritik" (izvori za austrijsku povijest: literatura i kritika), a kod profesora Wiekofa "Die italienische Malerei" (talijansko slikarstvo). U indeksu je upisan, a zatim prekrižen i predmet "Albanien im Mittelalter" (Albanija u srednjem vijeku) što ga je predavao profesor K. Jireček, pa nema ni njegovog potpisa.

U II. semestru (od Uskrsa do lipnja 1903) nastavio je slušati predavanja prof. Mühlbachera "Lateinische Paläographie" (latinska paleografija) i "Siegellehre" (nauka o pečatima – sigilografija), a kod prof. A. Dopscha i predmet "Die Staatstheorien des Mittelalters"(srednjovjekovne teorije o državi). Kod prof. Redlicha pohađa predavanja "Historische Chronologie" (povijesna kronologija) i kod njega polaže

[5] HDA, RO M. Šufflay, kut. 1, I/4, br. 1.

kolokvij za sveukupne privatne isprave 17. travnja 1903. U travnju iste godine položio je kod prof. Mühlbachera 5. kolegij iz latinske paleografije.[6]

O polaganju kolokvija i ispita, Šufflay detaljno iz Beča piše T. Smičiklasu. Tako ga u pismu od 19. travnja 1903. godine Šufflay izvješćuje o kolokvijima kod prof. Redlicha i Mühlbachera ističući kako su ga pitali samo "njemačke stvari" te kako je dobio ocjenu "sehr gut" (vrlo dobar). Što se tiče ispita kod prof. Jirečeka, njemu da je iznio svoje mišljenje kako je prilično spreman "iz pomoćnih znanosti" te da su mu kao temelj pri učenju poslužili C. Paoli i H. Bresslau, a da literaturu poznaje od ranije. Za polaganje kronologije pročitao je Rühla, a dosta dobro je proučio velikog H. Grotefenda te L. Idelera, a spominje da će i sam Redlich držati kolegij iz kronologije. Izvore nije dotakao, kao ni povijest umjetnosti, jer bi te predmete teško mogao savladati za samo dva mjeseca, tim više što osjeća i određenu antipatiju "protiv tih predmeta". Što se tiče ispita iz pomoćnih povijesnih znanosti kao dopunskog, prof. Mühlbacher ga je izvijestio da se taj ispit dopušta samo doktorima zaposlenima u austrijskim arhivima, a radi stjecanja kvalifikacije. "Tako sam čini se ostao, koliko se ispita tiče, na suhom" dodaje Šufflay u pismu Smičiklasu, no to ga previše ne smeta. Ipak, on će učiti kao da ima ispit "a s većom voljom nego za ispit", završava on svoje pisanje Smičiklasu, gledom na druge kolokvije i ispite u Beču.[7]

Tade Smičiklas je i sam svojevremeno boravio u Beču, a 1868. godine bio je jedan od najodličnijih đaka Bečkog sveučilišta i član Austrijskog instituta za povijesna istraživanja (danas je to Institut za povijesna istraživanja Sveučilišta u Beču – Institut für Geschichtforschung der Universität Wien).[8] Od svih Hrvata koji su studirali u Beču, Smičiklas je "jedini" od postanka Instituta, stekao pravo da predaje "historiju i pomoćne znanosti na svih sveučilištah austrougarske monarhije" te je 1869. čak preporučen "za službu u arhivih i u knjižničarskih odjelih za rukopise".[9]

Prigodom polaganja kolokvija kod prof. Redlicha, između njega i Šufflaya poveo se razgovor o Šufflayevom radu o dalmatinskim ispravama. Šufflay je profesoru izložio tijek svojih istraživanja i istaknuo "sve znamenitije interesantne točke". Za taj tekst je prof. Redlich pokazao veliko zanimanje, što se nipošto nije tumačilo samo profesorovom kurtoazijom, pa je čak zamolio Šufflaya da svoj rad preda njemu, ili Institutu za austrijsku povijest, a sam će nastojati da se što prije tiska u *Mitteilungen*, glasilu Instituta. Šufflay je bio s tim suglasan, iako je prof. Redlichu iznio i druge mogućnosti tiskanja. Složivši se s tim, Redlich mu prepušta na volju

[6] HDA, RO M. Šufflay, kut. 1, I/5, br. 2.

[7] Arhiv HAZU, XV – Ostavština T. Smičiklasa, Korespondencija, 45 A.

[8] M. Kostrenčić. Tade Smičiklas. Zagreb 1962, str. 59–60, bilj. 6.

[9] M. Kostrenčić, nav. dj., str. 8–10, 11–13, 15, 16 i 19.

gdje će rad objelodaniti. Nakon toga Šufflay je još razgovarao i s prof. Jirečekom koji mu predlaže da rad tiska u *Sitzungsberichte* Bečke akademije znanosti, smatrajući ga najboljim ekvivalentom habilitaciji. Šufflaya još nešto nuka da rad preda Akademiji, "a to je brzina publikacije", nasuprot tiskanju u *Mitteilungenu*, koje se objavljuje "u stalnom nekom roku". Ipak se na kraju odlučuje rad predati Redlichu, za kojega se nada da će ga Akademija izabrati za referenta. Kako je morao obraditi još neke dijelove u svom radu, o svemu detaljno izvještava Smičiklasa u već citiranom pismu od 19. travnja 1903. Nadao se da će rad predati Akademiji "do polovice maja",[10] što je i učinio 20. svibnja 1903. Kaiserliche Akademie der Wissenschaften u Beču izvijestila je Šufflaya 20. lipnja iste godine da je na osnovi referata prof. Redlicha i Jirečeka od 10. lipnja primila njegov tekst "Die dalmatinische Privaturkunden", a 23. srpnja to potvrđuje i prof. Redlich.

Poslije niza obrata i neočekivanih zapleta, postao je Šufflay 1904. godine vježbenik arhivskog odsjeka Szechenyeve zemaljske knjižnice Narodnog muzeja u Budimpešti. U tom je gradu, iz budimpeštanskih arhiva, a po želji svoga učitelja Tade Smičiklasa, tokom cijele te godine Šufflay prepisivao iz svih mogućih zbirki listine koje se tiču Hrvatske. Pronalazio je i originale te ih kolacionirao s već tiskanim zbirkama G. Fejera, G. Wenzela i drugih mađarskih povjesničara za "Codex diplomaticus".

O svojem radu na prepisivanju i kolacioniranju Šufflay je redovito izvještavao Smičiklasa, koji je njegovim poslom bio vrlo zadovoljan i nikada to nije krio.[11] M. Kostrenčić pak tvrdi da je i njemu Smičiklas davao na prepisivanje neke isprave za "Codex diplomaticus", ali da kolacioniranje nije nikada prepustio Šufflayu, iako mu je bio glavni pomoćnik, već je taj posao Smičiklas obavljao sam.[12] Kostrenčić također tvrdi kako je Šufflay otišao u Budimpeštu zato što mu nije uspjelo da bude promoviran za doktora *sub auspiciis regis* te da se tamo počeo izdavati za Mađara.

Unatoč tome i opomenama svojih prijatelja, Smičiklas se uvijek svesrdno zalagao i u JAZU i na Filozofskom fakultetu za svog štićenika i miljenika Šufflaya. Kostrenčić nadalje tvrdi kako Smičiklas ipak nije mogao preboljeti ranu što mu je zadao "labilni i neuravnoteženi" Šufflay, iako je i dalje silno cijenio njegovu nadarenost.[13] Sve se to zbivalo u razdoblju između 1903. i 1905. godine.

---

[10] Arhiv HAZU, Ostavština T. Smičiklasa, Korespondencija.

[11] T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, sv. 2, Zagreb 1904, str. V, XII–XIV, XX, XXI.

[12] M. Kostrenčić, nav. dj., str. 55.

[13] M. Kostrenčić, nav. dj., str. 52–54.

Kada je hrvatskim banom postao barun Pavao Rauch (8. siječnja 1908), potpisuje on dekret Kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade od 27. rujna iste godine i pismeno izvješćuje Šufflaya u Budimpeštu da ga je 8. rujna 1908. imenovao javnim izvanrednim profesorom na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu za pomoćne povijesne znanosti, s osobitim obzirom na domaću povijest.[14] Kostrenčić opet tvrdi kako je Šufflay imenovan profesorom pomoćnih povijesnih znanosti protiv volje Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a da zbog studentskih demonstracija nije u stvari nikada ni predavao.[15] Iz lista *Pokret*[16] saznajemo da je Šufflay par godina prije toga bio odbijen kao nedostojan za docenta, jer je svojim pisanjem u mađarskom listu *Századok*, koje je, kako se citira, u "našoj javnosti izazvalo veliko ogorčenje, bio napao uopće čitavu prošlost Hrvatske". No upravo 1908, nastavlja pisati taj list, "dekret o imenovanju Šufflaya za profesora (uz profesora Andrića) na hrvatskom sveučilištu već je stigao". Nadalje uzvikuje taj list: "I ovaj čovjek hoće da bude kao profesor i pravi uzgajatelj mladeži". U članku pod naslovom "Sudbina Šufflayevih kolegija" u istom listu od 6. svibnja 1908.[17] opisuje se kako je Šufflay "došao da se dogovori sa đacima o predavanju". Tom prigodom "on ih je uvjeravao da su oni jednostrano informirani iz stranačkih novina". Tvrdio je također da "nije nikada pisao da je hrvatska povijest humbug (S.A.), a Slavonija da pripada Mađarima, nego samo da je ona bila *res nullius*" i sl. No đaci nisu bili zadovoljni i izjasnili su se da ga ne žele slušati te "nek ide u Peštu ili neka za slušače dozove Rauchove žandare i martijanečke ustavnjake ...". Nato je Šufflay izjavio "da je on dobar Hrvat, doduše ustavnjak i da on ne želi biti u Pešti baš radi toga, jer svaka ptica svome jatu leti...".[18] No taj isti *Pokret* nastavio je i dalje voditi kampanju protiv prof. Šufflaya, nazivajući ga Rauchov "sluga i plaćenik",[19] pa čak i "ona mizerija sveučilišni profesor bez slušatelja" te kako se taj isti profesor "pjeni od jeda na bana dr. Tomašića".[20] Naime, između Šufflaya i Tomašića postojao je od 1908. ne samo osobni nego uskoro i znanstveni sukob.[21] Kada je Nikola Tomašić u siječnju 1910. postao umjesto Raucha hrvatskim banom,[22] odmah pismeno rješava (20. travnja 1910) da se Šufflay uklanja sa sveučilišta i da se do daljnjega dodjeljuje na službovanje Odjelu za bogoštovlje i

[14] Josip Horvat, Hrvatski panoptikum, Zagreb 1965, str. 180.

[15] M. Kostrenčić, nav. dj., str. 60, bilj. 40; HDA, RO M. Šufflaya, kut. 7.

[16] *Pokret*, br. 702, Zagreb, 2.V.1908.

[17] Isto, br. 103, str. 4.

[18] HDA, RO M. Šufflay, kut. 1, I/7.

[19] *Pokret*, Zagreb, 25.IV.1910.

[20] HDA, RO M. Šufflay, kut. 9.

[21] J. Horvat, nav. dj., str. 183–184.

[22] Nav. dj., str. 185.

nastavu Kr. hrv. slav. dalm. vlade.[23] Tomašićev nasljednik, ban Slavko Cuvaj obavještava Šufflaya svojim dekretom od 27. rujna 1912. da ga je car imenovao javnim redovnim profesorom pomoćnih povijesnih znanosti.[24] Nekoliko godina nakon toga, točnije 1918. M. Šufflay je umirovljen.[25]

Kostrenčić tvrdi da se Šufflay nakon I. svjetskog rata približio frankovcima i bio njihov najistaknutiji ideolog,[26] no to ga nije spriječilo da se pismom obrati 2. ožujka 1926. Vladku Mačeku s molbom za pomoć. U pismu moli "dragog Vlatka" (s kojim je bio "per tu", S.A.) da se kod Stjepana Radića, tadašnjeg ministra prosvjete, zauzme za njega kako bi bio imenovan za profesora opće povijesti na zagrebačkom sveučilištu. Kako bi potkrijepio svoju molbu, u pismu Mačeku navodi svoj rad na polju hrvatske, mađarske, srpske i albanske povijesti, paleografije, diplomatike, sfragistike i heraldike, a mnogi su mu radovi objavljeni na njemačkom i engleskom jeziku. Osim toga dodaje: "U znanstvenim krugovima čitave Evrope slovim kao najbolji poznavalac historije istočnog Jadrana, koji je prevažan dio čitavog Sredozemlja". Zbog svega toga želio bi biti izabran bez natječaja, u čemu nije uspio.[27] Kada ga je pak 1928. budimpeštansko sveučilište imenovalo profesorom na katedri za povijest Jugoistočne Evrope, od trojedne SHS nije uspio dobiti putovnicu te ostaje u Zagrebu.[28]

Poslije njegove tragične smrti, u listu *Magyar Szemle*, mađarski historičar Imre Szekfy, koji je u vrijeme Šufflayeva života u Budimpešti s njim svakodnevno bio u društvu, napisao je o njemu opširan članak.[29] Među ostalim, navodi u članku: "Bio je veliki historičar, koji je znao svojim širokim pogledom obuhvatiti vjekove i narode". Ranije spomenuti Joszef Bajza piše također pohvalan tekst o Šufflayu u *Századoku* (travanj-lipanj 1931) pod naslovom "Milan Šufflay (1879–1931)". U članku uspoređuje Smičiklasa i Šufflaya, pa dok je prvi po njegovim riječima pisao hrvatsku povijest u duhu Strossmayerove jugoslavenske ideologije i mrzio Mađare, a hrvatsku budućnost promatrao kroz ružičastu prizmu jugoslavenskog jedinstva, Šufflay se postavio na "pravi put", svjestan svoga hrvatstva, a približivši se u isto vrijeme Mađarima. U jugoslavenskoj je ideologiji vidio propast i pad tj. srpsko ropstvo, a hrvatsko pitanje nije smatrao riješenim nakon stvaranja Jugoslavije. Zato

[23] Vidi ovjerovljeni prijepis teksta velikog župana od 21.IX.1926.

[24] Isto.

[25] HDA, RO M. Šufflay, kut. 1, 1/8, br. 1.

[26] Kostrenčić, nav. dj., 62, bilj. 40.

[27] HDA, RO M. Šufflay, kut. 9.

[28] J. Horvat, nav. dj., 221.

[29] *Magyar Szemle*, Budimpešta 1931, br. 4.

"mađarska historijska znanost s dubokom žalošću obnavlja uspomenu Milana Šufflaya,[30] jer su Mađari uvijek znali da je on bio vjeran sin svoga naroda, ali su ga uvijek smatrali i svojim".

Kako je već rečeno, ovdje nas prvenstveno zanima rad M. Šufflaya na području pomoćnih povijesnih znanosti i to napose na paleografskom i diplomatičkom. Svoje znanje Šufflay je kao mladi student pomoćnih povijesnih znanosti sticao prvo u Zagrebu na Filozofskom fakultetu kod profesora T. Smičiklasa, kao prvog koji je taj predmet predavao. Svoja je predavanja T. Smičiklas ostavio u rukopisu što se pod određenom signaturom čuvao u biblioteci seminara povijesti Filozofskog fakulteta. Danas tamo više nema tog rukopisa.[31] Kao student filozofije prepisao je Šufflay "Izvore za povijest Hrvatske" po tumačenju svog profesora Smičiklasa, a rukopis – bilježnica s 56 listova čuva se u Šufflayevoj ostavštini. Ovi izvori sežu od 16. st.[32] Još kao Smičiklasov student i njegov najbliži pomagač u radu za "Codex diplomaticus", a prema tvrđenju samog profesora, Šufflay je prepisao i diplomatički obradio za taj Zbornik više od tisuću isprava u Zagrebu, Zadru, Splitu, Trogiru, Šibeniku i Hvaru, što je već ranije spomenuto. Ipak, za sada nemamo i čvršćih dokaza o njegovom istraživačkom putu i boravku u navedenim gradovima i njihovim arhivima, pa je nužna znanstvena provjera! Prema tvrdnji V. Novaka, osim Smičiklasa i Šufflay je u rukama imao tzv. Krševanski kartular u Zadru, jer su zajedno radili na poslu izdavanja *Codexa*. U *Documentima* F. Račkoga (1877), koji su bili u vlasništvu Smičiklasa, opet po Novaku, nalaze se ispravci i dopune pisani Šufflayevom rukom, a taj je primjerak s ispravcima dospio u biblioteku V. Novaka 1969.[33]

Šufflayeva knjiga "Die dalmatinische Privaturkunden" (Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch historische Klasse CXLVII, Bd, Wien 1904) obuhvaća 166 stranica i sastoji se od uvoda, povijesti notarijata u Dalmaciji, razvoja hrvatsko-dalmatinskih isprava do potpunog prihvaćanja instrumenata u tim gradovima te od osnove instrumenta u tim ispravama, kao i o njihovim osobinama. Nadalje obrađuje notarijatske instrumente u obalnim gradovima i druge nastavke dalmatinsko-hrvatske povelje. Zatim slijede temeljna načela sastavljanja notarijatskog instrumenta i poslovne formule datiranja. Čitav ovaj rad 25. godišnji je Šufflay popratio bogatim bilješkama, ne zaboravljajući se u uvodu osvrnuti na radove naših povjesničara I. Luciusa, D. Farlattija, F. Carrare, I. Kuku-

[30] HDA, RO M. Šufflay, kut. 1.

[31] S. Antoljak, Pomoćne istorijske nauke, Kraljevo 1971, str. 64.

[32] HDA, RO M. Šufflay, kut. 2, III/1c, br. 8.

[33] V. Novak, Mare nostrum Dalmaticum, u: ***Radovi Instituta JAZU*** u Zagrebu. Zagreb 1969, sv. 16–17, str. 399; Vidi i bilj. 8.

ljevića, F. Račkoga, T. Smičiklasa, pri čemu se čak pohvalio da mu je čast što je kao učenik ovog posljednjeg sudjelovao u predradnjama novoga izdanja drugog sveska Kukuljevića, napose pak na zbirci isprava do 1409. godine. Tom prilikom mu je kao pratiocu ili pod rukovodstvom Smičiklasa, u službi Akademije pružena mogućnost istraživanja gotovo svih arhiva i zbirki isprava u trojednoj kraljevini.

Kostrenčić pak piše da je Smičiklas za Codex diplomaticus davao Šufflayu na prepisivanje "naročito one teške dalmatinske isprave koje je on majstorski čitao". Slao ga je i u strane arhive, pa i mađarske. Tijekom boravka u Mađarskoj Šufflay je naučio mađarski, ali je ujedno pao i u mreže Lajoša Thallóczyja, mađarskog povjesničara i arhivara u zajedničkom Ministarstvu financija u Beču, te stručnjaka za "jugoslavensko pitanje". "Thallóczy se", nastavlja dalje Kostrenčić, "nekako specijalizirao kao lovac na duše mladih talentiranih Hrvata da ih predobije za mađarsku stvar i učini renegatima. Kod kolebljivog, neuravnoteženog i uobraženog Šufflaya to mu je i pošlo za rukom, napose onda kad je taj zbog slabe ocjene iz grčkih starina izgubio uvjete za promociju *sub auspiciis regis*".[34]

U gore spomenutoj knjizi će Šufflay navesti samo one ustanove u kojima je sačuvana glavna množina dalmatinskih isprava. Tako je na prvom mjestu spomenuo arhiv Namjesništva u Zadru (danas Povijesni arhiv Zadar), za koji ukratko navodi što od srednjovjekovne građe sadrži. U vezi sa Zadrom citira i arhivske zbirke obitelji Ponte i Lantana, a od veće vrijednosti arhiv Sv. Marije, kao i zbirku isprava što se čuvala u tadašnjoj biblioteci Paravia. Letimično nabraja arhivske zbirke u Šibeniku, Splitu, Trogiru i u kaptolskom arhivu u Hvaru (s bivšim signaturama c. k. tajnog arhiva u Beču, gdje se sada pretežno čuvaju ovjerovljeni prijepisi). Za arhiv u Dubrovniku piše kako još nije iskorišten za Akademijine svrhe, jer je posljednje dvije godine bio zatvoren. Od ostalih pristupačnih ili nepristupačnih privatnih zbirki isprava u Dalmaciji, spominje samo arhivsku građu u posjedu grofova Begna u Posedarju za razdoblje 1206–1409, koja sadrži 194 originalna dokumenta. U kontinentalnom pak dijelu Hrvatske, dalmatinske isprave čuvaju se u arhivu JAZU (danas Arhiv HAZU) i Hrvatskom zemaljskom arhivu (danas Hrvatski državni arhiv). Šufflay dalje navodi da je za svoj rad koristio i isprave iz c.k. Staatsarchiva u Beču. Za svoj rad iskoristio je sve isprave iz zbirki povelja te zahvaljuje T. Smičiklasu što mu je to omogućio i pomogao mu savjetom i djelom. Također navodi i dalmatinske statute što ih je u radu upotrijebio, a za one koji su već tiskani i sam ih nije pregledao, naveo je gdje se čuvaju. U radu na svojem tekstu pretežno se služio radovima i knjigama austrijskih i njemačkih povjesničara, što pedantno navodi, kao i ispravama iz spomenutih arhiva i arhivskih zbirki, posebno onima u Zadru.

---

[34] M. Kostrenčić, nav. dj., str. 53.

Sve u svemu, ova Šufflayeva knjiga čiji je dio u hrvatskom prijevodu tiskan u podlisku *Narodnog lista* 1904. pod naslovom "Nešto o dalmatinskoj listini",[35] zaslužuje i danas određenu pažnju, pa bi bilo vrijedno ponoviti ovo izdanje u hrvatskom prijevodu dopunjeno citiranjem arhivske građe i literature, koja je uvelike narasla u naše vrijeme. Osvrćući se na ovu knjigu, pokojna Nada Klaić u svojoj "Povijesti Hrvata u ranom srednjem vijeku" (Zagreb 1971), dajući općenitu ocjenu o navedenoj knjizi, malo je pretjerala pripisujući Šufflayu odlično poznavanje literature i izvornog materijala, a tvrdeći s druge strane kako on "polazi s pogrešnog stajališta da pojedine etničke skupine određuju i pravne kategorije".[36]

Na kraju, može se reći da su ovoj Šufflayevoj knjizi kao temelj poslužila predavanja njegovog bečkog profesora Oswalda Redlicha, kasnije objavljena pod naslovom "Die Privaturkunden des Mittelalters".[37] U tom svom znanstvenom djelu je Redlich, koji je od 1893. držao predavanja o srednjovjekovnim privatnim ispravama na bečkom sveučilištu, citirao navedeni rad svoga učenika Šufflaya na nekoliko mjesta. Tako u poglavlju u kojem piše o talijanskim ispravama do 12. st., u korištenoj literaturi te u bilješci glede povelje otoka Krka. Spominje ga također i u poglavlju o listinama notarijata u Italiji od 12. st. dalje, na mjestima gdje piše o dalmatinskim ispravama u svezi s Venecijom i u bilješci koja se odnosi na tekst glede imbrevijatura u dalmatinskim gradovima.[38]

Za ovaj Šufflayev rad još 1965. piše Josip Horvat, povjesničar i publicist, da je "još danas na najvišoj razini evropske historiografije",[39] što je po našem stručnom mišljenju ipak pretjerano. Da je ovaj rad i objavljen na hrvatskom, u izdanju JAZU, kako je Šufflay neko vrijeme želio,[40] ne bi ga Redlich naveo, poznavajući krilaticu iz onog i kasnijih vremena: "slavica non leguntur".

Za vrijeme svojeg službovanja u arhivskom odsjeku Szechenyjeve zemaljske knjižnice Narodnoga muzeja u Budimpešti, objavio je Šufflay u časopisu *Századok* 1904. rad pod naslovom "O odlomku arhiđakona Goričkog Ivana".[41] U tom radu on pobija negativan stav V. Klaića o ovom izvoru, a Krčelićevo izlaganje o autorstvu izvora smatra vjerodostojnim. No, nakon ovakve Šufflayeve kritike, Šišić je ustvrdio

[35] *Narodni list*, Zadar, XLIII/1904, br. 54–55 (6.VIII.1904).

[36] N. Klaić, nav. dj., str. 5.

[37] Handbuch der mittelalterichen und neueren Geschichte, II. Teil Urkundenlehre, IV. Abteilung Hilfswissenschaften und Altertümer. München-Berlin, 1911, str. 238.

[38] O. Redlich, nav. dj., V. 14, 16, bilj. 1, str. 209, 215, 216 i bilj. 1, 120.

[39] J. Horvat, nav. dj., Zagreb 1965, 1978.

[40] Arhiv HAZU, Korespondencija T. Smičiklas – M. Šufflay, Beč, 19.IV.1903.

[41] *Századok*, Budimpešta 1904, sz. 38, 511–536.

da se radi o falsifikatu. I dok od današnjih hrvatskih povjesničara S. Antoljak smatra potrebnim da se izradi stroga kritička analiza ovoga odlomka, što bi moglo dovesti do pozitivnog rezultata (1978), N. Klaić pak bila je poput F. Račkog i M. Barade samo za djelomično prihvaćanje ovoga odlomka, uz neke rezerve glede autorstva (1971). Mladen Švab u svojem magistarskom radu, baveći se najviše baš ovim izvorom, zaključuje kako je potrebno o ovom odlomku, tj. kronologiji arhiđakona Ivana Goričkog, još raspravljati.[42] Time ni do danas nije priznata ili opovrgnuta Šufflayeva teza o vjerodostojnosti ovoga izvora.

U Budimpešti je u *Századoku*[43] Šufflay pisao i o dvjema rapskim ispravama, onoj iz 1071. od kralja Petra Krešimira IV. i iz 1111. od kralja Kolomana, tvrdeći za obje da su falsifikati i pokušavajući to obrazložiti. Šišić je prihvatio tezu o falsifikatima, ali iz 14. st.[44] Po mojem mišljenju, koje sam opširno obrazložio još 1986, ovu Kolomanovu povelju izdanu u korist rapske biskupije 1111. godine, treba svakako izvući iz redova falsifikata, jer joj vrijednost daje pravovaljana isprava iz 1118. godine.[45] Upravo zbog spomenute Krešimirove isprave Šufflay je na glavnoj raspravi na sudu 1921. godine, kada je izrekao svoj obrambeni govor, uz ostalo izjavio: "Oduzeo sam Hrvatima jedan falsifikat, ali hrvatska povijest nije zato postala manje slavna za tu mrtvu listinu kralja Krešimira", a u nastavku je još dodao: "dajem evo živi dokument – ovu optužnicu, koja me tuži da hoću uskrisiti Tomislavovo kraljevstvo".[46]

Za vrijeme službovanja u Budimpešti, Šufflay je u *Századoku* objavio još tri rada s područja pomoćnih povijesnih znanosti: Sudski pečat u svjetlu slavenskih izvora (1906), Dubrovački statut (1906) i Slavenske paralele naslova "rex iunior" (1909). U časopisu *Turul* objavio je tekst "Ostavština Nelepića" (1907), a 1917. "Grbovi Hrvatske i Slavonije". Usporedo s tim objavljivanjima, Zemaljski arhiv u Zagrebu tiskao mu je 1906. rad "Iz arhiva ugarskog narodnog muzeja",[47] tj. ispise nekih isprava iz 13. i 14. st. što su se čuvale u tom muzeju u zbirkama iz nekoliko privatnih arhiva mađarskih feudalnih obitelji, a odnosile su se i na Hrvatsku (na

[42] M. Švab, Prilog kritici odlomka pripisivanog arhiđakonu Goričkom Ivanu, u: *Historijski zbornik*, Zagreb 1982, sv. XXXV, str. 119–159.

[43] *Századok*, Budimpešta 1905, str. 297–319.

[44] F. Šišić, Priručnik izvora za hrvatsku povijest, I/1, Zagreb 1914, str. 638–640.

[45] S. Antoljak, Izvori i literatura o prošlosti Raba od ranog srednjeg vijeka do godine 1797, Zadar – Rab 1986, 5, 11.

[46] HDA, RO M. Šufflay, kut. 2. Obrambeni govor M. Šufflaya tiskan u: *Hrvatsko pravo*, Zagreb, 2. srpnja 1921, br. 26, str. 5.

[47] *Vjesnik* kr. hrvat.-slav.-dalm. zemaljskog arhiva, Zagreb 1906, sv. VIII, str. 155–177, 212–234.

knezove Blagajske npr.). Tiskanje je dovršeno u *Vjesniku*[48] za 1907. godinu, ali za opću hrvatsku povijest ipak nije predstavljalo neki veći doprinos.

Godine 1906. u časopisu *Mitteilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung* objavljen mu je rad s područja sfragistike pod naslovom "Sigillum citationis", koji se više odnosi na Ugarsku, a vrlo malo na Hrvatsku. S područja kronologije isti časopis objavljuje mu 1907. rad pod naslovom "Consuetudo Bononiensis".

Kako već navedosmo, 1908. godine Šufflay je imenovan za izvanrednog profesora pomoćnih povijesnih znanosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U to vrijeme ispisao je dvije bilježnice bez naslova, s tekstom u kojem na sasvim nov način obrađuje sve pomoćne povijesne znanosti.

Tako u uvodu prve bilježnice (koja ima 150 stranica) pod naslovom Predmet nauke i njezine metode, piše: "Prije nego li pređem na razvoj naše znanosti do današnjeg dana, iz kojeg će se najbolje vidjeti metoda i važnost paleografije kao pomoćne znanosti, držim da je dobro ovdje nešto prozboriti uopće o pismu, o njegovim vrstama i razvoju.... Ali u sveučilišnim predavanjima koja imadu poglavitu svrhu, da se lagodnim načinom otvori u kratko vrijeme slušaocu obzor, koji bi tek mučno i kroz dugo vremena mogao sam pogledati, držim da govoriti ukratko o razvoju pisma, uopće nije skroz neopravdano, pogotovo jer je literatura koju ćemo i navesti ili zastarjela ili rastepena, a napokon je pisana većinom na engleskom jeziku teško pristupna". Dalje navodi literaturu na engleskom, njemačkom, talijanskom jeziku i dr. (str. 2–4). Zatim opisuje povijest paleografije i diplomatike, citirajući kao pomoćnu literaturu knjige W. Wattenbacha, Sickela, H. Breslaua i A. Giryja te J. Mabillona (str. 11–40). Dodatak mu je "Historija paleografije pisama slavenskih", a zatim prelazi na prikaze različitih materijala kao što su kovine, kamen, voštane pločice, pergamena, pisaće sprave, tinta, papir, palimpsesti, knjige i biblioteke, pa onda razna pisma i kratice, a završava s tajnim i diplomatičkim pismima.

Druga bilježnica (93 str.) govori o kronologiji, a Šufflay napose piše o Uskrsu, služeći se manje literaturom. U dodatku ovim dvjema bilježnicama u obliku listova i kartica (str. 130–164) opisao je potpise i pečate u latinskim, grčkim i slavenskim pismima. Obje bilježnice pisao je olovkom. Na listovima je olovkom zabilježio kako namjerava 2 sata predavati o listini cara Dušana iz 1348. za samostan sv. Mihajla Gabrijela kraj Prizrena, a 2 sata posvetiti čitanju Miklošićevih "Monumenta serbica".[49]

[48] Isto, Zagreb 1907, sv. IX, str. 18–23.

[49] HDA, RO M. Šufflay, kut. 2, III/1a.

Pored ovoga, u rukopisu su ostala i njegova Predavanja iz historije javnog prava (i o statutima) u 2 bilježnice[50] te rukopisi: "Nutarnja oznaka i podjela isprave" i "O statutu grada Zagreba".

Prelaskom u Zagreb, iako od 1910. više nije profesor na zagrebačkom sveučilištu, objelodanjuje 1911. manji rad pod naslovom "Pseudobrocardus. Rehabilitacija važnoga izvora za povijest Balkana u prvoj polovici XIV. vijeka",[51] u kojem kritizira ovaj izvor i donosi neke izvatke koji se odnose na Albaniju i Srbiju. Taj isti izvor pod naziv *Sclavonia* stavlja Srbiju kao "regna" zajedno s Humom, Hrvatskom i Zetom, a odjelito ju imenuje od Raške.

Nakon što je 1912. vraćen na Sveučilište kao redovni profesor pomoćnih povijesnih znanosti, Šufflay pojačava svoje znanstveno djelovanje na tom polju, ali se ipak najviše bavi albanskom poviješću. Ne zaboravlja on pritom i na odnose Hrvatske s Ugarskom u prošlosti, pa 1915. objavljuje kraći rad na tu temu pod naslovom "Zu den ältesten kroatisch-ungarischen Beziehung",[52] u kojem se osvrće i na tzv. *pacta conventa* iz 1102., kao da je riječ o falsifikatu. Pritom iznosi mišljenja mađarskih i hrvatskih povjesničara o "pacta", a napose se osvrće na Šišićev stav, koji je 1914. objavio tajnu da se jedna Kolomanova povelja slična onoj iz 1102. nalazi u "izvjesnom" arhivu u Italiji, ali da je on još nije dobio. Stoga Šufflay, otkrivajući tu Šišićevu tajnu objavljuje da se radi o arhivu vojvodske obitelji Cito-Filomarino u Napulju, za koju se još u 11. st. zna kako je porijeklom iz Hrvatske, te kako se tamo čuva ta povelja, a koju on smatra falsifikatom.[53]

Na ovu Šufflayevu tvrdnju, po mojem mišljenju neuvjerljivu i prepunu kombinacija, Šišić se nije osvrnuo, a Šufflay o "pacta" nije pisao sve do 1925. kada u svojem radu "Srbi i Arbanasi"[54] uopće ne spominje da su "pacta" falsifikat već o njima piše da su: "pripisak rukopisu splitskog arhiđakona Tome" i "najstarija redakcija tog latinskim jezikom pripiska koja pokazuje ruku 14. vijeka".[55] Iste te 1925. godine Šišić je samo ispravljao Šufflaya u pogledu datiranja "pacta" i "apendikule", koju Šufflay 1927. godine također smatra "dragocjenim izvorom, ali tek za XIV. vijek hrvatske povijesti".[56] Iako ni sada Šufflay izričito ne tvrdi da su "pacta" falsifikat, Lj. Hauptman je zbog svojih teza prihvatio ono prvo Šufflayevo izlaganje

[50] HDA, RO M. Šufflay, kut. 2, III/1D, br. 6, 7.

[51] *Vjesnik* kr. hrv.- slav.- dalm. zemaljskog arhiva, Zagreb 13/1911, str. 142–150.

[52] *Ungarische Rundschau* IV, Budimpešta 1915.

[53] *Ungarische Rundschau* IV, 175–190; S. Antoljak, Pacta ili concordia od 1102. godine, Zagreb 1980, 22, 23.

[54] M. Šufflay, nav. dj., Beograd 1925, str. 57, 58.

[55] S. Antoljak, nav. dj., 23, 24.

[56] S. Antoljak, nav. dj., str. 24.

iz 1915. da je riječ o falsifikatu, ali mu 1950. mijenja datiranje postanka u 13. st.[57], dok M. Barada i M. Kostrenčić ostaju kod 1102. kao godine nastanka toga ugovora.[58] N. Klaić, nasljednica prof. Barade na katedri hrvatske povijesti, slijedeći mišljenje M. Šufflaya, jedina je od naših povjesničara sve do svoje smrti ostala dosljedna u mišljenju da su "Qualiter" ili "Pacta conventa": "falsifikat vjerojatno iz XIV. stoljeća", iako je u tome bila neprestano pobijana.[59] Godine 1960. izjavila je da će, kada se bude htjela pozabaviti 1102. kao problemom, obraditi najprije kritiku izvora i dosadašnju literaturu te pristupiti "samostalnoj sintezi" i tada će joj biti "doista svejedno" da li će doći "na teze M. Šufflaya ili na čije druge".

Da ponovimo! Šufflay ispočetka prihvaća mađarski stav, a napose Karacsonyijev, pa "memoriale" smješta u 14. st. i ovom ugovoru daje naziv "privatna bilješka, dio koncepta" i sl., iako nije bio svjestan potrebe detaljne obrade ovoga opisa s paleografsko-diplomatičko-povijesno-pravne i kronološke strane, a tek nakon toga izricanja pravilnije prosudbe. Nakon 1918. on više ne tvrdi da su "pacta" kao "pripisak" na rukopisu Tome falsifikat, ali ih ipak smatra izvorom iz 14. st. hrvatske povijesti.[60] Po našem mišljenju "pacta" su svakako nedovršena, što dokazuju i one dvije zadnje riječi u njima "Et cetera", ali nisu falsifikat. Tu tvrdnju sam 1980. temeljito izložio i tako pridonio rješenju ovoga pitanja, koje je Šufflay pod utjecajem mađarske historiografije i nekih njenih predstavnika pogrešno postavio, ali se nakon 1927. više na njega nije vraćao. To dokazuje kako ni sam nije bio sasvim siguran u svoje pretpostavke, jer je izvorna građa bila drugačijeg sadržaja nego što je on površno samo nabacio. Uostalom, za ovaj Šufflayev stav do kraja nedosljedan, mogu se naći opravdanja u onodobnim političkim prilikama i njegovom držanju. No, danas se svakako mora na to ukazati i upozoriti naše mlade povjesničare na dužnost ispravljanja ove Šufflayeve zablude, koja je izazvala kroz neko vrijeme sasvim nepotrebnu pomutnju.

Kako je Šufflay ipak najviše pisao o povijesti Albanije, svakako treba spomenuti njegovu suradnju s L. Thallóczyjem i K. Jirečekom na izdavanju zbirke izvora i povelja o Albaniji u dva sveska pod naslovom "Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia". Prvi svezak[61] sadrži izvore i povelje od 347. do 1343, a drugi svezak[62] one od 1344. do 1406. godine. Kratke predgovore za oba ova sveska

[57] S. Antoljak, nav. dj., str. 27.

[58] Isto, str. 28, 29.

[59] Isto, str. 31.

[60] Isto, str. 42, 216.

[61] Vindobone, 1913.

[62] Vindobone, 1918.

napisao je Šufflay i u njima obrazložio nastanak ove zbirke te njen sadržaj i obradu, a zatim odakle je pojedini izvor uzet te literaturu. Svakako moramo naglasiti da je glavni teret izdavanja i obrade ove zbirke nosio na svojim leđima, iako sve te listine nije sam ispisivao.

Nešto prije 1902. priredio je Šufflay za tisak "Isprave za odnošaj Dubrovnika prema Veneciji", što ih je sakupio Vikentij Vasiljević Makušev.[63] Naime, više godina prije toga je rusko ministarstvo u Petrogradu, na molbu JAZU dozvolilo da sveučilišna biblioteka u Varšavi preda ovoj na čuvanje ostavštinu svojega profesora V. V. Makuševa. To su bili ispisi isprava što ih je u 4 sveska (1218 listova) sakupio Makušev. Prijepisi ovih isprava načinjeni su u mletačkom arhivu, na tom poslu radile su tri osobe, a sve je bilo kronološki nesređeno. Zbirka počinje s ispravama od 1228. i kronološki ju je za tisak priredio Šufflay. U *Starinama*[64] je u dva navrata objavljena ova zbirka (do 1317. i od 1318. do 1629). Iako je ova ostavština obuhvaćala i 18. st., Šufflay nije objavio svu građu iz ovoga stoljeća, jer je bila loše prepisana.[65] Sve u svemu Šufflay je ovom poslu pristupio znalački i tako omogućio da ova izvorna građa iz značajnog razdoblja za odnose Dubrovnika s Mletačkom Republikom, postane korisna i uporabiva.

Šufflay je 1917. na njemačkom jeziku objavio rad "Zur kroatisch-ungarischen Symbiose"[66] u kojem je, pored ostaloga, ocijenio i Šišićevu knjigu "Geschichte der Kroaten (bis 1102)" objavljenu iste godine.

Godine 1923. u članku "Kulturne struje na sredovječnom Jadranu" objavljenom u *Obzoru*,[67] Šufflay opširno kritizira Novakovo djelo "Scrittura Beneventana s osobitim obzirom na tip dalmatinske beneventane.."[68], koji završava riječima: "Svakako valja, da se za to bolje spremi, nego za benediktinske manastire i – za svetog Srđa na Bojani".

U istom listu,[69] pod naslovom "Dvije izvorne isprave hrvatskih kraljeva" opet se kritički osvrće na jedan rad V. Novaka, objavljen u *Bulićevom Zborniku* pod naslovom "Dva splitska falsifikata XII. stoljeća".[70] Svoj tekst završava riječima: "Sve

[63] *Starine JAZU*, knj. XXX, Zagreb 1902, str. 335–352; isto, knj. XXXI, Zagreb 1905, str. 1–257.

[64] *Starine JAZU*, knj. XXX, Zagreb 1902, str. 335–352; isto, knj. XXXI, Zagreb 1905, str. 1–257.

[65] *Starine JAZU*, knj. XXX, Zagreb 1902, str. 335–336.

[66] *Pester Lloyd*, Budimpešta, 23.IX.1917.

[67] *Obzor*, Zagreb, LXIV/1923, br. 349, 24.XII.1923, str. 9.

[68] V. Novak, Scritura Beneventana s osobitim obzirom na tip dalmatinske beneventane. Paleografska studija. U prilogu 11 faksimila rukopisa i isprava. VII–85, Zagreb 1920.

[69] *Obzor*, Zagreb, LXV/1924, br. 30, 31.I.1924, str. 9; br. 31, 1.II.1924.

[70] *Bulićev Zbornik*, Zagreb 1923, str. 547–569.

ove nacionalne razlike u pismu što ih Novak vidi, posljedica su njegove fiksne ideje, da treba smanjiti broj izvornika za davnu hrvatsku prošlost. U tom pogledu njegova bi radnja najbolje pristajala u kakovu Strenu – Freudianu".[71] No, sve ove Šufflayeve ocjene nisu izazvale zlu krv kod V. Novaka, koji je 1929. ukratko opisujući Šufflayev život i djelo, priznao za njega da mu je "jak talenat za historiju", da je za Smičiklasov *Codex diplomaticus* "sabrao i prepisao najveći dio latinskih povelja i tu je pokazao prvoklasnu vještinu, a kao diplomatičar dao je radove koji su utvrdili njegovo ime u nauci...".[72]

Sljedeći Šufflayev članak opet je objavljen u *Obzoru*[73], pod naslovom "Tko je bio mađarski anonimus?". Po njegovoj ocjeni, to je bio budimski prepošt (1124), a "gesta Ungarorum" pisao je između 1147. i 1152. godine.

U istom listu nastavlja i dalje ocjenjivati razne rasprave i davati svoja mišljenja o njima, napose o onima što se tiču razvoja hrvatske povijesti. Tako npr. ocjenjuje doprinose V. Novaka i L. Katića o tzv. Zvonimirovim poveljama u tekstu "Dvije listine o hrvatskim kraljevima. Preokret o pitanju njihove autentičnosti".

Josip Horvat upozorava na Šufflayevu ostavštinu[74] čiji se veći dio čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, u količini od 14 kutija. Sadržaj tih kutija "pročešljale" su mnoge ustanove i pojedinci, ali na žalost nisu znali kako bi upotrijebili mnoge pregledane rukopise.

Između ostalog, u ostavštini su pohranjeni mnogobrojni Šufflayevi ispisi iz mađarskih tiskanih zbirki izvora[75], najviše u vezi s kronologijom, sfragistikom i diplomatikom. Zatim se tu nalaze tzv. Regesti Angiovini, pisani drugom rukom; prijepisi privilegija koje se odnose na Crnojeviće, a napose su to prijepisi mletačkih dukala te ispisi iz "Notesa" Nikole Jorge; brojna bibliografija o Skenderbegu i Albaniji, kao i veći broj prijepisa regesta što se odnose na Drač od 13. do 15. st.[76] U rukopisu je sačuvan anonimni tekst "Hrvatska pravna povijest". Ovaj rukopis više obrađuje literaturu i tiskane izvore, dok u jednom dijelu spominje srpske i bugarske pravne spomenike.[77]

[71] HDA, RO M. Šufflay, kut. 5.

[72] S. Stanojević, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka IV, Zagreb 1928, str. 754–755.

[73] *Obzor*, Zagreb 1928, 28.V.1928.

[74] J. Horvat, nav. dj., Zagreb 1965, str. 228.

[75] G. Fejer, Codex diplomaticus..., Budimpešta; G. Wenzel, Codex diplomaticus Arpadianus continuatus, Budimpešta 1860–1874, knj. 1–12.

[76] HDA, RO M. Šufflay, kut. 6.

[77] HDA, RO M. Šufflay, kut. 11.

Šufflayeva sestra Angela zdušno se brinula za bratovu ostavštinu, izradila je kakav-takav popis 31 njegovog rada i članaka, a na kraju svega je dopisala: "I mnoge bezbrojne u svijetu i danas rasijane znanstvene radnje – koje je obećao pribilježiti, no spriječio ga – Ubojica – Prokletnik!!"[78].

Na kraju, možemo samo zaključiti da niti danas ne možemo dati konačnu stručnu ocjenu Šufflayevog znanstvenog rada na polju naše paleografije i diplomatike, jer se time još nitko od naših znanstvenika nije detaljno i objektivno pozabavio. Ali, Šufflayu se mora priznati da je odlično ispekao svoj zanat, iako je ponekad zatajio u pogledu datiranja izvora. Sve te činjenice treba uzeti u obzir kada se kritički bude davala konačna ocjena o njegovom doprinosu našoj i evropskoj historiografiji – na području pomoćnih povijesnih znanosti, a najviše paleografije i diplomatike.

Riassunto

MILAN ŠUFFLAY COME IL PALEOGRAFO E DIPLOMATICO

Nel testo è presentata prima di tutto la parte del lavoro e della vita di Milan Šufflay la quale si riferisce alle scienze storiche ausiliari; ed autore descrive dettagliamente gli anni dello studio a Zagreb e Vienna, come anche i lavori i quali Šufflay aveva eseguito insieme con T. Smičiklas sulla edizione del Codice diplomatico, particolarmente a Budapest. Poi riporta i numerosi detagli sulla nominazione, sul lavoro e sulla fine del lavoro di M. Šufflay come professore delle scienze storice ausiliari a Zagreb, anche le implicazioni politiche collegate. L'autore poi analizza e presenta quasi tutti i lavori di M. Šufflay dal campo della diplomatica, cronologia e paleografia latina, e poi le relazioni con gli Ungari, specialmente con L. Thallóczy, e le oppinioni sullo stesso argomento degli altri personaggi nella Croazia, e anche sull'atteggiamento di M. Šufflay verso il problema di cosidetta "Pacta conventa". É dato anche uno sguardo al lavoro di Šufflay sulle fonti per la storia di Albania.

Tradotto da Ivan Dovranić

[78] HDA, RO M. Šufflay, kut. 13 i 17.